* 25 ВЕРЕСНЯ — ДЕНЬ ПОЗАШКІЛЛЯ * 25 ВЕРЕСНЯ — ДЕНЬ ПОЗАШКІЛЛЯ *

Педагогіка

Олена Биковська,

доктор педагогічних наук, професор, Президент Міжнародної асоціації позашкільної освіти, завідувач кафедри позашкільної освіти Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, заслужений діяч науки і техніки України

ОСНОВИ

Позашкільна освіта – невід'ємний складник системи освіти, цілеспрямований процес і результат навчання, виховання, розвитку та соціалізації особистості за інтересами.

Особливістю позашкільної освіти є добровільність, доступність, диференційованість, динамічність, гнучкість, мобільність, варіативність.

Позашкільна освіта відповідає нульовому - третьому рівням Національної рамки кваліфікацій.

Цінність позашкільної освіти для держави, суспільства – це соціальне і економічне зростання; громади – соціокультурна діяльність різних верств населення; людини – особистісний і професійний розвиток.

СИСТЕМА

Позашкільна освіта за своєю природою є системним об'єктом, соціальним інститутом, який розвивається й функціонує, зберігаючи свою сутність при зміні змісту і структури.

Система позашкільної освіти – це підсистема освіти, сукупність основних компонентів, кожен з яких підсистемою і системою нижчого порядку.

Система позашкільної освіти за своїм характером є складною системою, що належить до систем соціального типу, еволюція і спрямованість якої визначається: 1) соціальними, економічними і політичними змінами у державі і суспільстві; 2) ієрархією потреб і ціннісних орієнтацій людини.

Системоутворюючим фактором позашкільної освіти є освітня діяльність у вільний час.

Здобуття позашкільної освіти здійснюється відповідно до здібностей, обдарувань, уподобань та інтересів особистості.

Позашкільна освіта разом з іншими складниками системи освіти – дошкільною, повною загальною середньою, професійною (професійно-технічною), фахова передвищою, вищою тощо створює єдиний освітній простір. Компетентності, здобуті за програмами позашкільної освіти, можуть враховуватися та визнаватися на відповідному рівні освіти.

Структурними компонентами системи позашкільної освіти є: організаційні (нормативно-правові, організаційно-управлінські, кадрові, науково-

формі центрів, комплексів, палаців, будинків, клубів, станцій, кімнат, студій, шкіл мистецтв, малих академій мистецтв (народних ремесел), малих академій наук, мистецьких шкіл, спортивних шкіл, дитячо-юнацьких спортивних шкіл олімпійського резерву, фізкультурно-спортивних клубів за місцем проживання, фізкультурно-оздоровчих клубів інвалідів, спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних шкіл олімпійського резерву, дитячих стадіонів, дитячих бібліотек, дитячих флотилій, галерей, бюро, оздоровчих закладів, що здійснюють позашкільну освіту.

Заклади позашкільної освіти можуть бути комплексними, профільними, спеціалізованими.

Комплексні заклади позашкільної освіти організовують роботу за різними напрямами позашкільної

Заклад позашкільної освіти є юридичною особою і утворюється за наявності необхідної матеріально-технічної та науково-методичної бази, педагогічних та інших працівників, статути (положення) яких зареєстровано у встановленому законодавством порядку.

Форма власності закладу позашкільної освіти визначається відповідно до законодавства:

державний – заснований органом державної влади чи юридичною особою державної форми власності;

комунальний – заснований органом місцевого самоврядування або уповноваженим ним органом чи юридичною особою комунальної форми власності;

приватний – заснований фізичною та/або юридичною особою (особами) приватного права.

Заклади позашкільної освіти державної та комунальної форми власності мають надавати безоплатне здобуття позашкільної освіти особам до 23 років; для інших вікових категорій – за рахунок коштів державного та/або місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством.

Заклади позашкільної освіти функціонують у

ми освіти, цілеспрямований процес і результат навчання, виховання, розвитку та соціалізації особистості у вільний час в закладах позашкільної освіти, інших суб'єктах освітньої діяльності щодо засвоєння знань, умінь, навичок і цінностей.

Виникнення і функціонування позашкільної освіти обумовлені найголовнішими факторами – замовниками і споживачами – людина, громада і держава.

Державну політику у сфері позашкільної освіти та напрями її розвитку визначено у міжнародних та національних документах: Конституція України (1996), Конвенція ООН про права дитини (1989), Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей (1990), Загальна декларація прав людини (1948), Закон України «Про освіту» (1991, 2017), Закон України «Про позашкільну освіту» (2000), Закон України «Про охорону дитинства» (2001), Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997), Національна доктрина розвитку освіти (2002), Положення про позашкільний навчальний заклад (2001) тощо.

Позашкільна освіта — світовий тренд, широко представлений в іноземних державах. У міжнародній освітній теорії і практиці щодо позашкільної освіти використовуються такі поняття і терміни, як: «after-school education», «after-school program», «out-of-school time».

Сутність позашкільної освіти полягає у тому, що це організована державою система всебічного розвитку людини як особистості у закладах позашкільної освіти у вільний час за програмами позашкільної освіти.

Кожна людина народжується зі своїми здібностями. На розвиток дитини впливають два основні фактори – спадковість і умови. Позашкільна освіта забезпечує умови для розвитку особистості відповідно до її талантів, здібностей, освітніх потреб і є основою формування людського капіталу держави та суспільства.

Основними функціями позашкільної освіти є освітньо-культурна, соціальна, економічна. 1) Освітньо-культурна функція позашкільної освіти – спрямована на розвиток людини як особистості, задоволенні її освітніх потреб та інтересів, забезпеченні обізнаності, освіченості, вихованості; 2) Соціальна функція позашкільної освіти – спрямована на розвиток спільноти людей як громади, забезпеченні громадянського суспільства; 3) Економічна функція позашкільної освіти – спрямована на формування і використання продуктивних здібностей особистості як людського капіталу держави та суспільства.

Структурними компонентами системи позашкільної освіти є: організаційні (нормативно-правові, організаційно-управлінські, кадрові, науково-методичні, фінансові та матеріально-технічні); змістові (природа, суспільство, культура, техніка, спорт); методичні (мета, зміст, форми, методи, засоби); процесуальні (навчання, виховання, розвиток, соціалізація); функціональні (дозвілля, пізнання, творчість); діяльнісні (художньо-естетичний, науково-технічний, еколого-натуралістичний, туристсько-краєзнавчий, гуманітарний та інші напрями); інституціональні (заклади освіти, культури, спорту, сім'я, організації тощо).

Структура позашкільної освіти розгалужена і різноманітна. Вона включає різні заклади, організації, установи, діяльність яких пов'язана із функціонуванням позашкільної освіти.

Органи місцевого самоврядування створюють умови для доступності позашкільної освіти шляхом формування, утримання та розвитку мережі закладів позашкільної освіти відповідно до освітніх, культурних, духовних потреб та запитів населення.

Організація позашкільної освіти передбачає наявність необхідних нормативно-правових документів; багаторівневої структури і різноманітних за типами, видами, чисельністю закладів позашкільної освіти та інших соціальних інституцій; підготовлених педагогічних та інших працівників відповідної кваліфікації; наукових і методичних матеріалів та програмних розробок; коштів та відповідної матеріально-технічної бази тощо.

Сучасна модель організаційного забезпечення позашкільної освіти включає 5-компонентну структуру, до якої відноситься: правове, управлінське, освітнє, інформаційне та фінансове забезпечення.

Основними термінами є «позашкільна освіта», «система позашкільної освіти», «заклади позашкільної освіти», «освітня діяльність», «освітній процес», «освітня програма», «навчальна програма», «напрями позашкільної освіти», «вихованці», «учні», «слухачі», «гуртки», «групи, «творчі об'єднання» тощо.

ЗАКЛАД

Заклад позашкільної освіти є основною структурною одиницею і установою, що забезпечує надання позашкільної освіти.

Сучасна структура позашкільної освіти орієнтована на навчання впродовж життя у закладах позашкільної освіти.

Заклад позашкільної освіти організує роботу на принципі добровільності вибору типів закладів,

Комплексні заклади позашкільної освіти організовують роботу за різними напрямами позашкільної освіти (художньо-естетичним, туристсько-краєзнавчим, еколого-натуралістичним, науково-технічним, дослідницько-експериментальним, фізкультурно-спортивним або спортивним, військово-патріотичним, бібліотечно-бібліографічним, соціально-реабілітаційним, оздоровчим, гуманітарним). До комплексних закладів позашкільної освіти належать палаци, будинки, центри дітей та юнацтва, позашкільної роботи, дитячої та юнацької творчості тощо.

Профільні заклади позашкільної освіти організовують роботу за певним напрямом позашкільної діяльності. До профільних закладів позашкільної освіти належать центри, клуби туристсько-краєзнавчої, науково-технічної, еколого-натуралістичної, спортивно-оздоровчої, художньо-естетичної творчості, військово-патріотичного спрямування, станції юних туристів, натуралістів, техніків, школи мистецтв, дитячо-юнацькі спортивні школи, оздоровчі заклади, туристські бази тощо.

Спеціалізовані заклади позашкільної освіти організовують роботу за окремим напрямом позашкільної освіти (дослідницько-експериментальним, мистецьким, спортивним, військово-патріотичним). До спеціалізованих закладів позашкільної освіти належать малі академії наук; мистецькі школи (музична, художня, хореографічна, хорова, школа мистецтв тощо, які надають початкову мистецьку освіту) та ін.

Творчі об'єднання закладу позашкільної освіти класифікуються за трьома рівнями:

I рівень – початковий – гуртки, групи та інші творчі об'єднання, діяльність яких спрямована на загальний розвиток вихованців, учнів і слухачів, виявлення їх здібностей та обдарувань, прищеплення інтересу до творчої діяльності;

II рівень – основний – гуртки, групи та інші творчі об'єднання, які розвивають інтереси вихованців, учнів і слухачів, дають їм знання, практичні уміння та навички, задовольняють потреби у професійній орієнтації;

III рівень – вищий – гуртки, групи та інші творчі об'єднання за інтересами для здібних і обдарованих вихованців, учнів і слухачів.

Позашкільна освіта у закладах позашкільної освіти відповідно до основних сфер життєдіяльності людини здійснюється за різними напрямами, де кожний з напрямів позашкільної освіти включає відповідні профілі навчання, а саме:

Культура: художньо-естетичний (хорео-

* 25 ВЕРЕСНЯ — ДЕНЬ ПОЗАШКІЛЛЯ * 25 ВЕРЕСНЯ — ДЕНЬ ПОЗАШКІЛЛЯ *

графічний, музичний, театральний, художній, вокальний); мистецький (музичний, художній, хореографічний).

Техніка: науково-технічний (початково-технічний, спортивно-технічний, предметно-технічний, інформаційно-технічний, художньо-технічний, виробничо-технічний);

Природа: еколого-натуралістичний (екологічний, біологічний, сільськогосподарський, лісогосподарський, медичний, хімічний);

Спорт: туристсько-краєзнавчий (краєзнавчий, туристський); фізкультурно-спортивний або спортивний (олімпійський, неоолімпійський, інваспорт, оздоровчий); військово-патріотичний; соціально-реабілітаційний; оздоровчий.

Суспільство: гуманітарний (суспільний, філологічний, соціальний); дослідницько-експериментальний (суспільно-гуманітарний, фізико-математичний і технічний, природничий); бібліотечно-бібліографічний.

Серед них напрямами загальнодержавного значення є: художньо-естетичний, науково-технічний, дослідницько-експериментальний, еколого-натуралістичний, фізкультурно-спортивний, туристсько-краєзнавчий, гуманітарний та ін.

експедиція, практична робота в лабораторіях, майстернях, теплицях, на науково-дослідних земельних ділянках, сільськогосподарських та промислових підприємствах, на природі та в інших формах, передбачених статутом закладу позашкільної освіти.

Результатами освітньої діяльності вихованців, учнів, слухачів закладів позашкільної освіти є: знання, вміння, навички, цінності; компетентності (пізнавальні, практичні, творчі, соціальні); документ про позашкільну освіту.

ТЕОРІЯ

Педагогіка позашкільної освіти – галузь педагогічної науки, субдисципліна педагогіки, наука про освітню діяльність у вільний час.

Педагогіка позашкільної освіти як галузь педагогічної науки, основою якої є знання про освітню діяльність у вільний час є основою національної системи позашкільної освіти.

Об'єктом педагогіки позашкільної освіти є позашкільна освіта, а її предметом – дослідження процесу і результату навчання, виховання, розвитку та соціалізації особистості у вільний час.

Метою педагогіки позашкільної освіти є розробка наукових положень про позашкільну освіту, навчання, виховання, розвиток та соціалізацію особистості у вільний час.

Основними завданнями педагогіки позашкільної освіти є: 1) методологічне, теоретичне і методичне забезпечення функціонування і розвитку позашкільної освіти, навчання, виховання, розвитку та соціалізації особистості у вільний час; 2) вивчення, розробка і наукове обґрунтування закономірностей, мети, завдань, змісту, форм, методів і засобів позашкільної освіти, навчання, виховання, розвитку та соціалізації особистості у вільний час; 3) розвиток позашкільної освіти в позашкільних навчальних закладах та інших соціальних інституціях; 4) підготовка програм,

дологія науки позначає гетерогенні системи наукового знання і сполучені типи науково-дослідної діяльності, зумовлюють функціонування цієї наукової дисципліни як єдиного цілого, що розвивається.

Дослідження питань педагогіки позашкільної освіти можна здійснювати різними методами, які визначаються предметом науки, її завданнями і змістом.

Обґрунтування педагогіки позашкільної освіти як наукового напряму було започатковано і активно розвивається в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова через наукові дослідження в галузі позашкільної освіти, професійну підготовку педагогів позашкільної освіти, запровадження спеціалізації та освітніх програм "позашкільна освіта", навчальні дисципліни "Педагогіка позашкільної освіти", "Основи позашкільної освіти", "Теорія і методика позашкільної освіти" та ін., створення науково-дослідної лабораторії теорії і методики позашкільної освіти, міжуніверситетського координаційного центру підготовки педагогів позашкільної освіти тощо.

здібностей і талантів

Освітній процес провадиться у закладі позашкільної освіти через освітню діяльністю, спрямовану на передачу, засвоєння, примноження і застосування соціального досвіду особистості.

Освітня діяльність закладів позашкільної освіти спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу.

Освітній процес у закладі позашкільної освіти – це процес всебічного розвитку особистості через засвоєння знань, умінь, навичок і цінностей за різними напрямами позашкільної освіти відповідно до здібностей, інтересів та потреб.

Основними компонентами освітнього процесу у закладі позашкільної освіти є навчання, виховання,

ВІЗІЯ 2030

Стратегічним курсом розвитку позашкільної освіти 2030 є:

підвищення якості і доступності позашкільної освіти;

піднесення значущості позашкільної освіти для людини, держави, суспільства;

посилення допрофесійної підготовки, ранньої профілізації учнів;

навчання впродовж життя у закладах позашкільної освіти;

інтеграція позашкілля України у міжнародний освітній простір.

Основними функціями позашкільної освіти стає:

Освітня. Розвиток людини як особистості, задово-

закладі позашкільної освіти є навчання, виховання, розвиток та соціалізація.

Позашкільна освіти за своїм характером є методичною системою, що включає взаємозв'язані елементи, як мету і завдання, зміст освіти, форми, методи і засоби її здійснення.

У сучасних умовах в методиці позашкільної освіти використовується компетентнісний підхід.

Компетентнісний підхід у позашкільній освіті ? це підхід, що орієнтує відповідну мету, завдання, зміст, форми та методи позашкільної освіти на формування компетентностей особистості.

Компетентність є здатністю, особистісною характеристикою людини, яка повноцінно реалізує себе у житті, володіючи відповідними знаннями, вміннями, навичками, досвідом та культурою.

У структурі компетентностей, що складають основу реалізації компетентнісного підходу в позашкільній освіті, виділяється 4-х компонентна структура з такими компетентностями – пізнавальна, практична, творча і соціальна.

Пізнавальна компетентність – компетентність, спрямована на оволодіння особистістю знаннями про культуру, природу, техніку, суспільство.

Практична компетентність – компетентність, спрямована на формування практичних вмінь та навичок особистості.

Творча компетентність – компетентність, спрямована на розвиток творчої діяльності, здібностей, нахилів і уяви особистості.

Соціальна компетентність – компетентність, спрямована на загальну культуру особистості, здатність до співпраці, самореалізацію та самовизначення Емоційний, фізичний та інтелектуальний розвиток.

В умовах децентралізації особливого значення набуває організація позашкільної освіти, забезпечення її функціонування та створення умов для діяльності закладів позашкільної освіти в адміністративно-територіальних одиницях.

В об'єднаній територіальній громаді (ОТГ), селі, селищі, районі, місті, області заклад позашкільної освіти – це центр освітньої, соціокультурної та громадянської діяльності.

Серед організаційних форм і методів в організації позашкільної освіти на основі компетентнісного підходу доцільним є використання масової, групової та індивідуальної роботи.

Основними формами роботи у закладах позашкільної освіти є: заняття, гурткова робота, клубна робота, урок, лекція, індивідуальні заняття, конференція, семінар, читання, вікторина, концерт, змагання, тренування, репетиція, похід, екскурсія, соціальних інституціях; 4) підготовка програм, посібників, підручників, методичних рекомендацій та іншої літератури для позашкільної освіти.

Ключовими категоріями педагогіки позашкільної освіти є: "особистість", "освіта", "вільний час", "навчання", "виховання", "розвиток", "соціалізація", "культура", "діяльність", "дозвілля", "творчість", "пізнання" тощо.

Розвиток педагогіки позашкільної освіти здійснюється за рахунок міжпредметних зв'язків, що сприяють глибшому пізнанню фактів, явищ і процесів. Найбільший вплив мають суспільні, природничі, технічні науки, серед яких: психологія, філософія, соціологія, фізіологія, економіка.

Педагогіка позашкільної освіти походить і глибоко пов'язана із самою педагогікою, в її змісті відображаються особливості самої педагогіки і базується на узагальненому досвіді людства, теоретично осмисленому в системі наукового пізнання.

Педагогіка позашкільної освіти як самостійна наука зі своїм предметом, методами і результатами дослідження.

Розвиток педагогіки позашкільної освіти забезпечуються теорією, методикою і практикою позашкільної освіти.

Теорія позашкільної освіти – це сукупність концепцій, ідей, вчень про об'єктивну дійсність позашкільної освіти; практика позашкільної освіти – діяльність людей з організації позашкільної освіти в закладах позашкільної освіти та інших соціальних інституціях; методика позашкільної освіти – узагальнення досвіду, способів, прийомів доцільного здійснення позашкільної освіти в позашкільних навчальних закладах та інших соціальних інституціях.

Теорія педагогіки позашкільної освіти як галузь педагогічної науки ґрунтується на теорії навчання (дидактиці), теорії виховання тощо. Вивчаються загальні питання педагогіки позашкільної освіти (предмет, завдання, основні категорії). Розкривається методологія і методика педагогічних досліджень у галузі позашкільної освіти. Представлено основні положення освітнього процесу у закладах позашкільної освіти. З'ясовуються психолого-педагогічні закономірності, соціальні і психологічні чинники ефективності позашкільної освіти як освіти у вільний час.

Педагогіка позашкільної освіти має прикладний характер і обумовлює наявність емпіричної складової, педагогічного експерименту, досвіду, практики, спостереження.

Теоретичне і емпіричне в педагогіці позашкільної освіти як поняття, за допомогою яких сучасна мето-

Освітня. Розвиток людини як особистості, задоволенні її освітніх потреб та інтересів, забезпеченні обізнаності, освіченості, вихованості.

Соціокультурна. Розвиток спільноти людей як громади, забезпеченні громадянського суспільства.

Економічна. Формування і використання продуктивних здібностей особистості як людського капіталу держави та суспільства.

Головною метою реформ в позашкільній освіті є високоякісна, доступна система позашкільної освіти, розширення функцій закладу позашкільної освіти в адміністративно-територіальній одиниці як центру освітньої, соціокультурної та громадянської діяльності.

Розширення функцій закладу позашкільної освіти як центру освітньої, соціокультурної та громадянської діяльності в адміністративно-територіальній одиниці з урахуванням навчання впродовж життя.

Оновлення змісту і методики позашкільної освіти з урахуванням компетентнісного підходу, що включає формування пізнавальної, практичної, творчої і соціальної компетентностей.

Створення механізмів контролю та недопущення закриття закладів позашкільної освіти.

Піднесення престижу професії педагогічного працівника закладу позашкільної освіти шляхом запровадження нових моральних та матеріальних стимулів.

Поповнення закладів позашкільної освіти новими кваліфікованими кадрами шляхом введення до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти окремої спеціальності «Позашкільна освіта».

Заклад позашкільної освіти в адміністративно-територіальній одиниці (ОТГ, селі, селищі, районі, місті, області) стає центром освітньої, соціокультурної та громадянської діяльності.

Цінністю позашкільної освіти 2030 є:

для держави, суспільства – соціальне і економічне зростання; одна з найефективніших інвестицій в найближче і віддалене майбутнє, розвиток людського капіталу;

для громади – соціокультурна діяльність різних верств населення;

для дітей, батьків – особистісний і професійний розвиток; безпечна, змістовна зайнятість у вільний час у закладах позашкільної освіти; навчання, виховання, розвиток, соціалізація; допомога у підготовці дітей до самостійного відповідального життя.

Таким чином, застосування даних положень дасть можливість успішній реалізації Стратегії України 2030.